

SEYYİD KUTUP VE İHVAN İLİŞKİSİ

Zehra Betül GÜNEY*

Öz

Bu çalışmada, Seyyid Kutup'un hayatı ele alınarak, Kutup'un İhvan ile ilişkisi sorgulanmıştır. Böylelikle Kutup'un İhvandan hangi tebliğ metodları ve siyasi çizgiyle ayrıştığı açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Kendi dönemine ait birinci el kaynaklar taranarak hazırlanan bu çalışmada Kutup'un idam edilmesine kadar olan süreç titizlikle araştırılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde bilinenin aksine Kutup'un İhvanla ilişkisinin Benna döneminde başlamadığı, aksine Hür Subaylar devriminden bir yıl sonrasına kadar bu ilişkiden söz edilemeyeceği üzerinedir. Biz bu çalışmamızda Kutup'un Benna döneminden itibaren İhvanla olan ilişkisinin boyutlarına değinerek, Kutup'un siyasi ve dini çizgisine ışık tutacağı düşüncesindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Kutup, Müslüman Kardeşler Cemaati, İhvan, Hür Subaylar, Cemal Abdunnasır.

*Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Arap Dili ve Belagatı Anabilimdalı Öğretim Görevlisi, zbguney@gmail.com. ORCID: 0000-0002-9203-8406.

The Relationship Between Sayyid Qutb and The Ikhwan

Abstract

In this study by shedding the light into the period of Qutb's life, his relationship with the Ikhwan has been questioned. Eventhough Qutb is widely considered to be a part of the Ikhwan, this work will find out the issues Qutb differs from Ikhwan which made his participation into Brotherhood very short-termed. In this study which is prepared by scanning the first hand resources of Qutb's era, the process until his execution is meticulously investigated. As a result, it is determined that, Qutb's short participation into the Ikhwan movement took place soon after the Free Officers' revolution and his relationship with the Ikhwan broke down as the ideological rift between them became deepened after one year into his imprisonment during Free Officers reign. This research will reexamine Qutb's relationship with the Ikhwan and will shed a new light on Qutb's distinct political and religious thought, which has been considered hitherto to be similar to that of the Ikhwan.

Keywords: Seyyid Qutb, Muslim Brothers, Ikhwan, Free Officers, Jamal Abdunnaser.

1. Giriş

Modern dönemde siyasi İslam'ın öncülerinden olan Kutup bir tek "Müslümanların çürümüşlüğü" teşhis etmekle kalmamış hayatı ve eserleriyle ılımlı İslam ile hangi noktalarda ayrıştığını açık bir şekilde ortaya koymuş düşünce insanıdır. Şehadetinin ardından kendisinin Benna'nın en yakın öğrencisi ve Müslüman Kardeşler Cemaati'nin¹ ilk nesil İhvanından olduğu yazılıp çizilse de bu makalede Kutup'un cemaate mensup olmadığı sadece çok kısa bir süreliğine cemaatin *İrşad Ofisi*'nde ders verdiği hususuna açıklık getirilerek onun cemaatten ayrıştığı noktalara değinilecek, bununla

¹Müslüman Kardeşler kavramı Türkçe bir kavram olup Arapçası *İhvanu'l-Muslimin*'dir. Arapça'da kısaca *İhvan* kelimesi kullanılmaktadır. Türkçe'de *İhvan* kavramı *Müslüman Kardeşler Cemaati* mensupları için kullanılırken, *Müslüman Kardeşler* kelimesi daha çok cemaatin kendisi için kullanılmaktadır.

İhvan ile ilişkisinin boyutları aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada Kutup'un hayatı ana hatlarıyla iki dönemde kaleme alınmıştır; doğumu olan 1906 yılından 1948 yılında Amerika'ya gidişine kadar olan süreç ve büyük bir kırılma noktası yaşadığı 1948 yılında başlayan Amerika tecrübesinden 1966 yılında idamına kadar olan süreç. Çalışmamızda, Kutup'un bu dönemlerde İhvan ile yollarının kesişip kesişmediğine değinilecek ve cemaatle olan ilişkinin detaylarına dikkat çekilecektir. Bu çalışma ile İhvan ekolü ve Kutupçu ekol arasındaki farkı ortaya koyarak, yapılacak olan Kutup ve İhvan çalışmalarına ışık tutmasını temenni ediyoruz.

2. 1906-1948 Yılları Arası Kutup ve İhvan İlişkisi

09 Ekim 1906 yılında dünyaya gelen Kutup 10 yaşında Kuran'ı ezberlemiştir. Babasının 1919 Mısır halk ayaklanmasını köyde başlatan bir direnişçi olması (Hâlidî, 2016, 87) Seyyid Kutup'un da küçük yaşlarda direnişçi bir ruha sahip olmasına neden olmuştur. 14 yaşında ailesiyle birlikte Kahire'ye yerleşen Kutup, 1930 yılında Daru'l-Ulum üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girmiştir (Sarmış, 1992, 26). 1933 yılında mezun olur olmaz Dumyat'ta öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Bu arada Kuranî ilimlere de ilgi duymaya başlamış ve bu alanda yazılar kaleme almıştır.

1940 yılının Mart ayında Milli Eğitim Bakanlığı'nın kültür departmanına atanan Kutup departmana verdiği rapor ve eleştirel makaleleriyle hükümetin tepkisini çekmiştir. Kutup'un memuriyetine son verilmesi için talimat verildiğinde bakanlıkta üst düzey danışman olan Taha Huseyn bunu defalarca engellemiştir. Bunun üzerine bakanlık onu 1944 yılında eğitim müfettişi olarak atayarak biraz olsun fikri ortamlardan uzak olmasını hedeflemiştir (Hâlidî, 1994, 87).

Kutup Kahire'ye taşındığından itibaren muhafazakar ve milliyetçi bir parti olan Vefd partisine üye olmuş, bu partinin

faaliyetlerine uzun yıllar katılmıştır. 4 Şubat 1942 tarihindeki halk ayaklanmalarında İngilizlerin Sırrı Paşa hükümetini azlederek Vefd partisi başkanı Nahhas Paşa'yı başa getirmesi Mısır egemenliğine yapılmış açık bir müdahale olarak 4 Şubat Vakıası adıyla tarihe geçmiştir. (Beyyûmî, 1979, 204; Lampson, 1995, 2/53). Bu duruma tepki gösteren Kutup, Vefd partisi dahil o tarihten itibaren bütün partilere karşı cephe almış ve İngiliz yanlısı duruşlarını her fırsatta eleştirmiştir (Habbâs, 1983, 99).

1948 yılının başında kurduğu fikri ve siyasi düşünce dergisi olan *el-Fikru'l-Cedîd*'de (Yeni Düşünce)² eleştirilerini şiddetlendiren Kutup, düzenin adaletsizliğinden hükümetlerin despotluğuna kadar birçok ülke meselelerini kaleme almıştır. Kralın ve İngilizlerin tepkisini çeken bu yazılarının karşısında dergi üç ay sonra kapatılmış ve Kutup hakkında tutuklama kararı çıkartılmıştır (Hâlidî, 1994, 276). Ancak, Kutup'un eski dönemden kalma Nokraşi Paşa ile olan samimiyeti sayesinde, Nokraşi Paşa bu tutuklama kararını 1948 yılında bakanlıktan çıkarttığı bir izin ile geçiştirerek Kutup'u öğretim programlarını incelemek üzere Amerika'ya göndermiştir (Hâlidî, 1994, 87).

Kutup'un bu dönemde Müslüman Kardeşler Cemaati ile olan ilişkisine bakacak olursak, cemaatin kurulduğu 1928 yılından 1949 yılında Benna'nın ölümüne kadar olan süreçte onun cemaat ile ilgilenmemesi ya da Benna ile görüşmemesi (Hâlidî, 1994, 311) dikkat çekicidir. Özellikle de Amerika'dayken onlarca makale yazarak bunları Mısır'a gönderen Kutup'un, cemaatle ilgili bir hususu kaleme almamış olmasına rağmen, hapse girmeden kısa süre önce cemaate girmesi Kutup'un İhvanî kimliğiyle ilgili şüphelerin ortaya çıkmasına neden olan ilk bulgudur. 1933-1949 yılları Benna'nın cemaatinin Mısır'daki en ileri gelen İslami cemaatlerden olduğu

²James Heyworth Dunne (2013, 180) kendi makalelerini yayınlamadıkları için bu dergiyi Benna'nın kapattırıldığını ve Kutup ile bu dergi üzerinden husumete girdiğini ifade etmiştir.

yıllardır ve Benna da tanınmış din ve siyaset adamlarındandır³. Özel bir dini eğitimden geçirdiği ve sokaklarda her fırsatta gövde gösterisi yaptırdığı *İzci Gurupları* da o dönemde Mısır'da en çok dikkat çeken İslami guruplardandır ki (Ga'ûd, 1983, 48), Kutup'un bu guruplarla ya da onların lideri olan Benna ile tanışmamış olması dikkat çekicidir.

Diğer yandan bu yıllar, Benna'nın siyasete girmek istediği ve radikal üyeleri tarafından hükümet ve İngilizler tarafından dikkatlerin kendisine tamamıyla çevrildiği bir başka önemli yıllardır (Güney, 2017, 232). Kutup'un da bu yılları siyasi fikirlerinin olgunluk kazandığı döneme doğru tırmanışa geçtiği yıllardır. Bütün Mısır toplumu cemaatin kurucusu olan Benna'nın siyasete girmesini konuşurken Kutup'un Benna'yı o dönemde duymamış olması mümkün değildir. Özellikle 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın cemaatin okullarına ciddi maddi destekte bulunmasına (Rıfat Sa'îd, 1977, 111-112; Güney, 2017, 88) ve Kutup'un aynı bakanlıkta müfettiş olarak çalışmasına rağmen Benna ile tanışmamış olması da tuhaf bir durumdur.

Benna hayatta iken Kutup'un İhvan cemaatiyle ilgilenmemesi 1940'lı yılların başında kendi cemaatini kurma girişiminden (Hâlidî, 1994, 315) kaynaklandığı düşünülmektedir. Kutup o dönemde etrafına hatırı sayılır miktarda genç toplamış ancak cemaatini kurma aşamasındayken Amerika'ya gönderilmiştir. Belki de Kutup'un Amerika'ya gönderilmesinin de arkasında yatan en önemli neden Benna'nın cemaatinden de daha sert bir çizgide olan bir cemaat kurarak hükümetin başına büyük bir problem açmasından korkulmasıdır.

Kutup'un Benna hayattayken değil de onun ölümünden sonra 1953 yılının Mart ayında Hür Subaylar Teşkilatı'ndan ayrıldıktan

³Benna 1938 tarihinden itibaren siyasete girmek için hazırlıklar yapmış, 1942 ve 1945 yıllarındaki parlamento seçimlerine adaylığını koymuştur (Güney, 2017, 233).

sonra ders vermek için cemaate girmesi (Hâlidî, 1994, 337), kendi fikirlerini Mısır'da yaymak için cemaati bir vesile olarak gördüğü ihtimalini güçlü kılmaktadır. Salah el-Hâlidî (1994, 318, 321) Kutup'un Amerika dönüşü cemaate girmesine sebep olarak, Benna'nın öldürülmesinden dolayı Batı'nın sevinç duymasına karşı çok üzülmelerini ve İngiliz bir oryantalistin İhvan hareketinin tehlikelerinden bahseden bir kitabına öfkelenmesini gerekçe göstermiştir. Hâlidî bu gerekçesiyle, Kutup'un cemaatin önemini ancak Benna'nın öldürmesiyle anladığını ifade etmiştir. Ancak Kutup ve Benna'yı aynı çizgide göstermek için çaba sarfeden Hâlidî ve diğerlerinin görmezden geldikleri en önemli detay da aslında buradadır. Zira Amerika'ya gönderilen Kutup ile daha sonra hapse girip idam edilen Kutup arasında büyük bir fark yoktur. Amerika sadece Kutup'un fikri alt yapısının temelini oluşturan *cahili toplum* kavramının ana vatanını ve öncü birliklerini gördüğü topraklar olmuştur. Hâlidî (1994, 318) kitabının başka bir yerinde, "*Toplumun içinde bulunduğu şirk ve çaresizliği*" Kutup'un Amerika'ya gitmeden önce de bildiğini ve hükümete bunun için yüklendiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, İslam toplumlarının yozlaşmasını ele alan Kutup (1993, 154-164)'un *Sosyal Adalet* kitabını⁴ Benna öldürülmeden önce yazdığında Mısır'daki herkes gibi Müslüman Kardeşler cemaati mensuplarının da bu kitaptan oldukça etkilenmiş olduğunu ve bu gidişattan endişelenen hükümetin Kutup'u Amerika'ya sürgün niteliğinde gönderdiğini dile getirmiştir.

Burada akıllara takılan ilk soru, Kutup'un fikri düşüncesinin neredeyse tamamı Amerika yolculuğundan önce oluşmuşsa eğer, neden Mısır'da keşfedemediği ve göremediği cemaatin büyüklüğünü ve Benna'nın fikri ve dini çizgisini Amerika'da keşfettiği sorusudur. Diğer yandan Benna, öldürülmeden birkaç gün önce sisteme karşı savaş açan cemaat mensubu radikal gençliği tekfir etmiş ve onları

⁴Bu kitabının ardından ilk defa İhvandan birçok gencin Kutup ile temasa geçerek onunla ders halakaları düzenledikleri belirtilmesine rağmen (Nemnem, 1999, 59), Benna ile Kutup karşılaşmasına dair herhangi bir kaynağa rastlanılmamıştır.

cemaatten azletmiştir. Onun bu tekfir bildirisi Mısır kamuoyuna bomba gibi düşmüş ve cemaat içi büyük bir iç hesaplaşma başlayarak radikal unsurlar cemaatten ya ayrılmış ya da ihraç edilmişlerdir (Güney, 2017, 234-247). Sisteme karşı hayatı boyunca bu gençler gibi cephe alan Kutup'un cemaatin çizgisini Amerika'da yeni keşfetmiş olsa dahi Benna'nın tekfir bildirisinin ardından onun çizgisine kendisini yakın hissettiğini iddia etmek oldukça zayıf bir savunma olmuştur.

Diğer yandan, madem Kutup'un cemaate yönelik düşüncesi Amerika'dayken bir müsteşrikten çok etkilendiği için gelişmiştir, öyleyse neden bu katılımı hemen Amerika dönüşü olmayıp da Hür Subaylar Teşkilatı'ndan ayrıldıktan sonra 1953 yılında olduğu sorusu da cevapsız kalmaktadır. Cemaatin güçlü olduğunu Kutup'un ilk defa Hür Subaylar Teşkilatı'ndan ayrıldıktan sonra fark etmeye başladığını dile getiren Hâlidî (1994, 319-320, 324), bir önceki bu söylemiyle de (1994, 318, 321) çelişkiye düşmüştür. Açıkçası, Benna ve Kutup ayrı istikametlerde ilerlemelerine ve farklı İslam tebliği metodları kullanmalarına rağmen Benna ve Kutup çizgisini birleştirme çabaları Kutup'un ve Benna'nın çizgisinde soru işaretlerinin oluşmasına ve her ikisi hakkında yanlış varsayımlara gidilmesine neden olmuştur. Ayrıca, Kutup'un Benna'nın çizgisini ve İhvan cemaatinin Mısır'daki önemini ve Batı için tehlike arz edip arz etmediğini bir müsteşrikten öğrendiğini ifade etmek Kutup'un Amerika'ya gitmeden önce sığ bir İslami yapıya sahip olduğu ve Mısır hakkında hiçbir şey bilmediği düşüncesine kapılmaya olanak verir ki bu, Kutup'un Amerika'ya gitmeden önce yazdığı eserleriyle çelişen bir ifadedir.

Kutup ve İhvan ilişkisi üzerine cemaat iki yol izlemiştir. Bir gurup, Hâlidî'nin yaptığı gibi Benna ve Kutup ayrışmasını görmezden gelmiş, diğer gurup da Yusuf Azm gibi Benna ve Kutup çizgisini birleştirmeye çalışarak (Halidî, 1994, 325) tarihi bulguları hasıraltı etmiştir. Her iki çaba da Kutup'un uğruna şehit olmayı göze aldığı

cahiliye toplumu doktrinini yok saymaya kadar giderek onun İslam dünyası için öngördüğü devrimci düşüncenin örtbas edilmesine ya da ötelenmesine neden olmasının yanı sıra, bir takım cihatçı gurupların Kutup'un doktrinlerini kendilerine göre tekfirci çizgiye doğru çekmesine ve tevil etmesine de sebebiyet vermiştir.

3. 1948-1966 Yılları Arası Kutup ve İhvan İlişkisi

1948 yılında Amerika'ya gönderilen Kutup iki yıl boyunca Amerikan eğitim sistemi ve Amerikan sosyal hayatını ve ekonomisini araştırma fırsatı bulmuştur. 1949 yılından itibaren Batı'nın bütün çirkinliğini en üst perdeden seslendiren, onun dikte etmeye çalıştığı sistemini külliyyen reddeden ve ona karşı savaş açan bir Kutup vardır artık. Kutup'un (1985)⁵ bu makale ve yazıları 1940'lı yıllarda Amerika'ya eleştirel bakan ve onu İslam alemine sömürü ülkesi olarak bu kadar cesurca tanıtan ilk yazılardır.

1950 yılında Amerika dönüşü sisteme ve feodal yapıya savaş açan makaleler kaleme almıştır. Bakanlığa birçok öneri de sunan Kutup'un bakanlık tarafından dikkate alınmaması onun 1952 yılında bakanlıktan istifa etmesine neden olmuştur (Habbâs, 1983, 43, 102). Kutup'un emekliliğine bir yıl kala istifa etmesi (Hâlidî, 1994, 22) onun mevki, makam ve paraya önem vermediğini gösteren en önemli detaylardan birisidir.

Amerika dönüşü kaleme aldığı *İslam'ın Kapitalizm ile Savaşı* ile *Dünya Barışı ve İslam* adlı iki ayrı eseri ordudaki birçok askerini dikkatini çekmiş Kutup'u evinde ziyaret etmeye başlamışlardır. Bu askerler krala ve İngilizlere karşı darbe yapmak için planlar yapan muvazzaf askerlerdir ve İhvan cemaatin silahlı paralel yapısı olan

⁵Kutup, Amerika hakkındaki düşüncelerini Amerika'dayken yazmaya başlamış ve orada iken Mısır'daki dergilere göndererek yayınlamıştır. Mısır'a döndükten sonra da Amerika hakkındaki düşüncelerini hapse girene kadar yazmaya devam etmiştir. Hâlidî hepsini onun adına bu kitapta toplamıştır.

Özel Teşkilat'taki kişilere⁶ silahlı eğitim vererek İhvandan darbede büyük yardım almışlardır (Hâlidî, 2016, 201; Hâlidî, 1994, 300; Şâdî, 1981, 92).

Kutup'u ziyaret eden subayların arasında Müslüman Kardeşler Cemaati'nden de subayların olması (Hâlidî, 1994, 298), Kutup ve İhvan arasındaki ilk temasın Benna'nın ölümünün ardından Amerika dönüşü başladığını ortaya koymaktadır. Ancak her ne kadar teknik olarak İhvan-Kutup temasının bu tarihte başladığı düşünülse de, Kutup ile temasa geçen bu İhvanın *Özel Teşkilat*'tan olması ve bu teşkilatın da Benna'nın haberi olmadan cemaat içi paralel bir yapı olarak kurulmasından dolayı bu temasa resmi olarak bir Kutup-İhvan teması denilemeyeceğinin altını çizmek gerekmektedir.

Diğer yandan, 1951 yılında onun Müslüman Kardeşler cemaati ile ilk defa bir nevi düello niteliğindeki karşı karşıya gelmesi her iki tarafın fikri ayrışmasını ispatlamasının yanı sıra, Kutup'un İhvan cemaati ile yakınlığını savunan düşünceye gölge düşürmektedir. Bu düelloya giden süreç, 1951 yılında İhvan'ın radikal gençleri tarafından Süveyş Kanalı bölgesinde işgalcilere karşı direniş hareketinin baş göstermesinin ardından üç İhvan öğrencinin şehit olmasıyla başlamıştır. İrşad Ofisi üyelerinden birçok İhvan bu direnişe destek çıkmış, ülke çapında herkesin İngilizlere karşı cihada başlaması için çağrıda bulunmuştur. Gazetelerde bu mübarezenin başlamasını talep eden ve buna karşı çıkarak İngilizlerle müzakere masasına oturulmasını savunan İhvanın makaleleri art arda günlerce yayınlanmıştır. (Mahmud 'Abdulhalîm, 1985, 2/480-489).

Seyyid Kutup da bu karşılaşmaya girmiş ve "*İslam'ın Görüşü ve İhvanın Görüşü*" adlı makalesini yayınlarken, direniş çağrısını yapanların görüşüne katıldığını ancak son sözü hiçbir üyenin değil

⁶Diğer adı *Gizli Teşkilat* (el-Cihâzu's-sirrî/et-Tanzîmu's-sirrî) olarak da bilinen bu örgüt, Mısır'daki yer altı silahlı teşkilatların ilk İslamcı kimliğe sahip olanıdır. Detaylı bilgi için bkz. (Güney, 2017, 282-310).

cemaatin lideri Hasan el-Hudeybi'nin söylemesi gerektiğini dile getirmiştir. Cemaatin açık olmayan gizemli İslami görüşleri olduğunu ifade eden cümleleri adeta cemaatin resmi duruşuna olan tepkisini dile getirmektedir (Mahmud Abdulhalim, 1985, 2/452; Hâlidî, 1994, 328-330).

Kutup'un bu makalesi incelendiğinde kendisinin Benna dönemindeki İhvanın gücünden ve Mısır toplumuna olan etkisinden haberdar olduğu ortaya çıkmaktadır. Kutup makalesinde İhvana İslami sorumluluklarını hatırlatarak onları direniş çizgisine davet etmiştir. O vakte kadar henüz belli bir ajandası olmayan İhvan cemaatinin artık İslami ajandasını açıklaması gerektiğini savunmuştur. İlimli, modern ve söylem-eylem arasında belli çizgisi olmayan bu duruş aslında Benna döneminin sahip olduğu (Tilmisânî, 1990, 43; Mahmûd 'Abdulhalîm, 1985, 1/296) ve Hudeybi dönemine de sirayet eden en önemli özelliklerin başında gelmektedir ki bu, Kutup'un İhvan hareketi ile neden ilk başından itibaren yollarının kesişmediğine neden olarak gösterilebilir.

Hudeybi günlerce kendisini sözel düelloya çağırnlara karşı sessizliğini bozmamış, ancak halkın direniş gücünün sembolü haline dönüşmüş Kutup'un bu çağrısı, onu harekete geçirmiştir. Cemaatin resmi duruşunu açık bir şekilde ifade etmesini bekleyen Kutup'un bu çağrısına Hudeybi "*İslam'ın görüşünün yanında İhvanın görüşünün alınmasına gerek yoktur, İhvanın görüşü zaten İslam'ın görüşüyle aynıdır!*" diyerek orta yolcu bir cevap vermeyi yeğlemiştir. Cihad için çabalarının olacağını bildiren Hudeybi, aslında bu nazik ve edebi bildirisini sitemli bir şekilde bitirmiş, Benna'nın hayatı boyunca savunduğu gibi o da henüz böylesi bir direniş için vaktin gelmediğini savunmuştur (Mahmud 'Abdulhalîm, 1985, 2/480-489; Hâlidî, 1994, 328-330).

Bu bildirisiyle Hudeybi adeta Kutup ile cemaat arasındaki farklılığı açık bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. Kutup direniş derken, Hudeybi önce eğitim ve toplumun ıslahı demiştir. Kutup bir

toplumun Müslüman olması için önce işgalden kurtulması gerektiğini savunup cihad için vaktin acil olduğunu belirtirken Hudeybi henüz vaktin erken olduğunu savunmuştur. Bu ayrışma günümüze kadar süre gelen ılımlı İslam ve siyasi İslam arasındaki farkın da ortaya çıkmasının tarihi öncülü (Lia, 2012, 336; Enver 'Abdulahdî, 2000, 1/121) olmuştur.

Hür Subaylar Devrimi'nin fikir babası ve manevi lideri olan Kutup'un devrimin hemen ardından devrimcilerle de yolunu ayıran hususu Süleyman Feyyad 1986 yılında *el-Hilâl* dergisinde kaleme aldığı makalesinde şöyle anlatmıştır:

Kutup'a devrimden hoşnut olup olmadığını sorduğumda "Gelişmelerde beni memnun edecek bir şey bulamıyorum. Zira eskiden İngilizler vardı hükümetin arkasında şimdi de Amerikalılar var. Anlıyorsunuz neden hoşnut olmadığımı?" demiştir (Hâlidî, 1994, 229).

Seyyid Kutup'u Hür Subaylar Teşkilatı'ndan soğutan en önemli husus aslında tam da budur; *"hükümetin bir kafir ile işbirliğine girmesi"*. *el-Velâ ve'l-Berâ*⁷ hususu, Kur'ani öğretilerden yola çıkan Kutup'un sarsılmaz kırmızı çizgisinin en başında gelmektedir. Kutub'a göre İngilizlerin açık işgalinden Amerikalıların gizli işgaline geçtikten sonra Hür Subaylar devrimi devrim olmaktan çıkmış sadece hükümet değişikliği olmuştur. Bu görüşünü 23 Temmuz 1952 yılında gerçekleşen devrimden iki hafta sonra halka açık olarak gerçekleşen *"İslam'da Düşünce Özgürlüğü"* adlı konferansta şu cümleleriyle açıklamıştır:

"Bir devrim olmuştur evet, ancak Kralı indirmek devrimin gayesi değildi. Asıl gaye İslam'ın ülkemize geri getirilmesiydi. Krallık döneminde her an hapse atılma tehdidi altındaydım. Bu devrim

⁷Kuran'da Kafirleri dost edinmek demek olan *el-Velâ* ile onlardan uzak olmak manasına gelen *el-Berâ*' Maide Suresi 80 ve 81. ayetlerde geçerek Müslümanların gayri Müslimlerle olan ilişkilerine sınırlamalar getirmektedir.

hükümeti sürecinde de biliyorum ki bu tehlike hala var. Hatta hapisten de öte bir tehlike ile yüz yüzeyim!” (Hâlidî, 2016, 204).

Bu şok edici konuşmanın ardından aceleyle kürsüye çıkan Cemal Abdunnasır Kutup’un yarattığı şoku “*Kutup’a biatlıyız, bu endişeleri yersizdir*” (Hâlidî, 2016, 304) cümleleriyle geçiştirmeye çalışsa da, o tarihten itibaren her iki taraf için kılıçların bilendiği tarih olmuştur. 7 ay boyunca karşılıklı süren soğuk savaşın ardından (Habbâs, 1983, 105-104) Kutup hükümetten resmi olarak koptuğunu ilan etmiş ve bu soğuk savaş aleni bir çatışma çizgisine taşımaktan çekinmemiştir.

Hükümetten kopar kopmaz cemaatin *İrşad Ofisi*’nde görev yapmaya başlamıştır. Hâlidî (1994, 232-233)’ye göre, Kutup’un *İrşad Ofisi*’nde çalışmaya başlaması onun cemaate mensup olduğunu ispatlamamaktadır. Zira o bu ofiste sadece her Salı günü sohbetler vermiştir. Müslüman Kardeşlerin *Davet* dergisi ve *Müslüman Kardeşler* dergisinde makaleler de kaleme alan Kutup’un bu yazılarının halk bilinçlenmesinde büyük etken olduğu ifade edilmiştir (Habbâs, 1983, 102-104).

Hâlidî, Kutup’un onca vakit bekledikten sonra cemaate 1953 yılında girmesini Nasır’ın İhvanı hapse atacağını bildiği için onlarla birlikte hapse girmek için fedakarlıkta bulunduğunu dile getirmiştir. Ona göre Kutup’un o tarihte İhvana girmesi tıpkı sahabenin Mekke dönemi olan işkence günlerinde Müslüman olması gibidir. Ancak cihad aşkı ile yanıp tutuşan Kutup’un 1953 tarihine kadar neden cemaate girmediği sorusunu cevapsız bırakmıştır. Diğer yandan Kutup zaten en büyük cihadı devrim olur olmaz hükümete çektiği rest ile ve devrimi tanımadığını belirten halka yaptığı konuşmada can güvenliğinin olmadığını onların gözünün içine baka baka duyurarak (Hâlidî, 2016, 204) yapmıştır. Dolayısıyla, bu sözleriyle idamı göze alan Kutup’un cemaate girmesi onu hazır olduğu idam gerçeğinden (Hâlidî, 1994, 299) daha büyük bir tehlikeye sokmayacaktır.

Bunun yanı sıra, Kutup'un (1990, 13-14) o vakte kadar İhvan'dan olmamasına rağmen hapiste yazdığı iddia edilen ve ölümünün ardından basılan *Beni Neden İdam Etiler* (Limâzâ e'demûnî) kitabında İhvan ile Nasır arasındaki husumetten dolayı hükümet ile arasının daha da bozulduğu ifade edilmiştir. Aslında bu ifadeyi şu ifadeyle düzeltmek doğru olacaktır; İhvanın Nasır hükümetiyle olan ilişkisi aslında Kutup yüzünden daha da zor bir sürece girmiştir. Hudeybi bazı cemaat mensuplarının Kutup'a olan hayranlığına engel olamadığı için ilk başlarda bu duruma sessiz kalarak Seyyid Kutup okumalarında bir beis olmadığını ancak eylemde cemaatin ılımlı yolunu izlemelerini istemiştir (Zollner, 2009, 9). Ancak ilerleyen süreçte cemaat içi radikalleşen eğilimi gördüğünde Kutup'un çizgisini reddeden *Tebliğciyiz Yargılayıcı Değil* (Du'âtun leysû gudât) kitabını yayınlamak zorunda kalarak, cemaatini hükümetin hışmından korumak istemiştir (Güney, 2017, 106).⁸

Hudeybi aynı zamanda bu kitabıyla Kuran'daki siyasi İslam'ı söylemlerde zinde tutmayı ancak eylemde de ılımlı yolu izleyerek sistemle barışık kalmayı hedeflemiştir. Kutup (1977, 29, 35-60) için ise sessiz kalmak ve sistemin içine girerek sistemi devirmeye çalışmak en büyük hatalardan birisidir. Çünkü ona göre Peygamber hiçbir zaman sistemin içine girerek sistemle mücadele yolunu seçmemiştir. Ona göre Peygamber aslında Müslüman Kardeşler Cemaati'nin takip ettiği ve güvenli gibi gözükken metodu daha kolay uygulayabilecek bir konuma ve fırsata sahipken bu uzun ama güvenli bir yol gibi gözükken yolu tercih etmemiş, daha zorlu olan ama kesin sonuçları olan devrim yolunu bir avuç köle ile başlatarak oldukça güçlü ve soylu olan kabilelerin elinde mütedavil olan hâkimiyeti (Rububiyet) en büyük otorite ve tek söz sahibi olan Allah'a iade etme

⁸1960'lı yıllarda İhvan hareketini bastırmakla görevli olan Mısır Emniyet Teşkilatı'nın başkanı General Fuad Allam ile 2003 yılında yapılan röportajda bu kitabı Hudeybi'ye kendilerinin yazdırdığını ifade ederek bununla radikal gurupları törpülemeyi hedeflediklerini itiraf etmiştir ('Amîm, 2012).

(Uluhiyet) yoluna gitmiştir.

Muctema' dergisinin cemaatin beşinci müşşidi Mustafa Meşhur (1921-2002) ile 1981 yılında yapılan bir söyleşide kendisine Seyyid Kutup'un İşlam hareketine olan etkileri sorulmuştur. Kutup'un İhvanın içinde çok az süre bulunduğu için İhvan hareketine tam olarak dahil olamadığını ve hapiste maruz kaldığı işkence yüzünden de İşlam hareket metodunu agresifleştirdiğini belirtmiştir. Hâlidî (1994, 338) bu cümleleri şiddetle reddederek tuhaf karşıladığını belirtmiş ve Kutup'un bir buçuk yıllık cemaatteki geçmişinin kırk yıllık cemaat geçmişi olanlar ile mukayese dahi edilemeyecek kadar Kutup'un İhvan cemaatinin asil üyelerinden olduğunu ifade etmiştir.

Cemaatin iletişim ağlarını iyi kullanan Kutup, birçok Arap ülkesinde İşlam sistemi üzerine konferanslar vermiştir. Cemaatin turlarıyla Mısır'da da köy köy kasaba kasaba gezerek toplumu bilinçlendiren seri sempozyumlar düzenlemiştir. 1953 yılının son ayında Müşlüman Kardeşler tarafından Kudüs'te düzenlenen İşlam Konferansı'na katılarak konuşmalar yapmış ve orada İşlam ülkelerinden gelen alimlerle münazaralar yapmıştır (Hâlidî, 1994, 336). Bu bir buçuk yıllık süreç cemaatin iletişim ağlarını kullanarak Kutup'un kendi fikirlerini dünya çapında yayması için büyük olanakların kendisine verildiği süreç olmuştur.

1953 yılının sonlarına gelindiğinde Nasır ve İhvan arasındaki tansiyon ve sürtüşme şiddetini artırmıştır. Kutup tutuklanacakları istihbaratını alınca Kahire'yi terk ederek daha önce öğretmenlik yaptığı Beni Suveyf şehrine giderek gizlenmeye çalışmıştır. İsteddiği tek şey, tutuklanana kadar olan süreci son dakikasına kadar değerlendirmektir. Gizlendiği yerde el altından dağıttığı yazılarla hükümetin İşlamcılara yönelik tutumunu özellikle Müşlüman Kardeşlere yönelik tutuklama niyetinde olduğunu bildiren bildiriler dağıtmaya başlamıştır. Ancak çok geçmeden hükümet, onu ve Müşlüman Kardeşleri toplumu bölmek, huzuru bozmak ve bölücü faaliyetlerde bulunmak suçlamasıyla hapse atarak 15 Ocak 1954

tarihinde cemaati kapatma kararı almıştır (Hâlidî, 1994, 345).

Bu durum İhvanı harekete geçirmiş ve 28 Şubat'ta ülke çapında büyük bir halk ayaklanması olmuştur. Bunun üzerine Nasır geri adım atarak cemaatin yeniden faaliyetlerine geri dönmesine izin çıkarmış ve hapiste olan İhvanı da tedrici olarak teke teker hapisten çıkarmıştır. Hapisten tahliye olduktan sonra faaliyetlerine ve yazılarına geri dönen Kutup, Nasır ve hükümetini eleştiren makalelerini peş peşe yayınlamaya kaldığı yerden devam etmiştir. Hükümetin yasakları artınca bu sefer de gizli yazılar yayınlamaya başlamıştır. 26 Ekim 1954 tarihinde *Özel Teşkilat* mensubu Mahmud Abdullatif tarafından Münşie konferansında Nasır'a gerçekleştirdiği suikast girişimi sonrası Kutup dahil bütün üyeler içeri yeniden içeri atılmıştır. Bu tarih artık Kutup'un şehadetine kadar gidecek olan sürecin başlangıcı olmuştur (Hâlidî, 1994, 22).

Hakimleri ve savcılarını askerlerden oluşan *Devrim Mahkemeleri* kurularak binlerce İhvan insanlık dışı işkence ile ifadeleri alınmış ve ağırlaştırılmış hapse çaptırılmıştır (Hâlidî, 1994, 348). Seyyid Kutup'a yöneltilen suçlamalar hükümeti devirmeye çalışmak ve gizli örgüt kurmak olsa da bu suçlamaları destekleyecek bir kanıt bulunamamıştır (Sarmış, 1992, 1/43). 15 yıl hüküm giyen Kutup neredeyse içerde kaldığı dönemin çoğunu ağır ve sistematik işkenceler yüzünden hastanede geçirmiştir (Hâlidî, 1994, 352). Dönemin Irak cumhurbaşkanı Abdusselam, Kutup için hükümetle arasında aracı olmuş bunun sayesinde on yıl sonra 1964 yılında sağlık nedenleri yüzünden serbest bırakılmıştır. Oldukça bitkin ve yaşlanmış olarak hapisten çıktığını belirten kardeşi Muhammed, abisinin hapis yıllarından sonra bir daha sağlık olarak eskisi gibi olmadığını belirtmiştir. Irak cumhurbaşkanı ona Irak'a gelmesini ve yanında hükümette yüksek mevkilerde çalışmasını önerse de, Kutup bunu kabul etmemiştir. *"Benim gerçek yerim Mısır'dır. Çünkü ben burada üzerime düşen görevi ifa ediyorum"* cümlesiyle (Hâlidî, 1994, 373) cumhurbaşkanının bu teklifini nazikçe geri çevirirken kaçarak

kurtulmak yerine kalarak son nefesine kadar mücadele etmeyi seçmiştir.

Kutup'un bazı İhvana yol çizmesi daha çok hapis döneminde olmuştur. Onun derslerini takip eden İhvanın yanı sıra, kendisiyle fikir ayrılığına düşen birçok İhvan da olmuştur. Muhalefet olan kişilerin savunduğu en önemli husus Kutup'un tekfirci olduğunu düşünmeleri olmuştur. Özellikle *Yoldaki İşaretler* kitabı bu ayrışmayı tetikleyen en önemli unsur olmuştur (Hâlidî, 1994, 388). Hâlidî (1994, 387, 394), Kutup'un 1964 yılında hapisten çıktıktan sonra İhvan hareketinin daha radikal tabakasına ve hükümet aleyhine örgütlenmek isteyen kesimlerine liderlik yaptığını belirtmiştir. İddiaya göre Kutup'u bunu kabul etmeye iten neden, bu kesimin radikal eğilimlerini törpülemek ve onların yeni bir hataya düşmesini engellemek içindir. Hâlidî, Hudeybi'nin de bu liderliğe bir mani görmediği gibi bunu desteklediğini belirtmiştir.

Halbuki Benna'nın barışçıl metodunu idame ettiren Hudeybi, hapisteyken Seyyid Kutup'un *Yoldaki İşaretler* kitabına reddiye olarak *Tebliğciyiz Yargılayıcı Değil* adlı kitabını yazmıştır. Bu kitabıyla Kutup'un kendi safına çektiği İhvan'ı yeniden kazanmak ve cemaat içi radikal eğilimleri törpülemek istemiştir. Ancak bunda muvaffak olamayan ve Kutup hareketinin cemaat içi ilerlemesine engel olamayan Hudeybi hapisten çıkar çıkmaz cemaatin ılımlı çizgisine uymayan herkesi cemaatten ihraç etmiştir. Cemaatten ihraç ettiği bu kişiler aynı zamanda Benna'nın gücüne paralel bir yapı olarak ortaya çıkan Özel Teşkilat'ın mensupları ve kurucularıdır. Hudeybi bu ihracıyla aslında Özel Teşkilat'ın da gücünü zayıflatmak istemiştir. Onun dönemiyle birlikte bu gizli teşkilat bir daha asla eskisi gibi güçlü olmamıştır (Güney, 2017, 307.)

Kutup'un çizgisini reddeden Hudeybi'nin kitabını görmezden gelerek Kutup hapisten çıktıktan sonra Hudeybi'nin İhvanın liderliğine ses çıkarmadığını ve razı olduğunu iddia edenler Kutup'u İhvan çizgisinde göstermek uğruna oldukça çelişkili tutum

sergilemişlerdir. Zira hükümet aleyhine bu kadar ciddi söylemleri olan bir şahsa nasıl olacaktır da Hudeybi, cemaatini teslim etmeye razı olacaktır. Ayrıca, Hudeybi cemaatin başına geçer geçmez hükümet aleyhine taşkınlık yapanları ve muhalefet gösterenleri bizzat kendisi cemaatten çıkarmıştır. Dolayısıyla, nasıl olacaktır da bu muhalif gurupların başına hükümet tarafından en büyük terörist olarak görülen birisini geçirmek isteyecektir? Üstelik Hudeybi nasıl olacaktır da kendisi İhvanın lideriyken Kutup'un ikinci bir baş olarak İhvanın başına geçmesini kabul edecektir? Bunu kabul etmeye onu iten zorunluluk nedir? Ayrıca, Kutup'u ikinci bir lider olarak İhvanın başına getirmesi İhvan içindeki bölünmeyi daha da derinleştireceği gibi "*Kutuplaşmayı*"⁹ da beraberinde getirecektir. Kutup'un dini karizmasının ve devrimci hareketinin karşısında İhvan mensuplarının zaafiyeti ve ciddi eğilimleri Nasır'ı harekete geçirmiş, Kutup'un liderliğinde suikast girişimlerinin olacağı haberinin kendisine geldiğini iddia ederek 09 Ağustos 1965 tarihinde onu tutuklatarak içeri atmıştır. Çok kısa sürede yargılanmasına başlanmış ve 21 Ağustos 1966 tarihinde idam kararı onaylanmıştır (Habbâs, 1983, 108; Hâlidî, 2016, 205-207).

Dönemin gazete ve dergi arşivlerinde siyasi birçok kişinin ve alimin Kutup'un idam cezasına itiraz ettiği ya da aracı olarak hükümetten bu cezasının kaldırılması yönünde girişimlerde bulunduğu geçmektedir. Onu savunmak için avukatların girişimi başarısız kalmış, uluslararası af örgütünün mahkemede incelemeler yapmak için gönderdiği temsilcisi Peter Arsher'in dahi duruşmaya girmesi engellenmiştir (Habbâs, 1983, 109).

"15 yıl bu şehadete ulaşmak için uğraştım" (Hâlidî, 2016, 218) diyen Kutup'un son 15 yılını şehadete mazhar olarak görmesi onun bu yıllarını gerçek fikirlerinin ortaya çıktığı yıllar olarak okumamıza neden olmuştur. Bundan önceki süreç elbette bu fikirleri için alt yapı oluşturduğu yıllardır. Ancak hayatının son 15 yılı Kutup'u Kutup

⁹ Kutup'un radikal çizgisine meyiletmeyi ve özenmeyi.

yapan yıllardır. “Sisteme dahil olmak onun yaşayan hücresi haline dönüşmektir” sözleri, onun belki de Hür Subaylar devrimine iştirak etmekten duyduğu pişmanlığını da açıklamaktadır. Bu cümleyle ilaveten ölmeden önce Ahmet Abdulfafur Attar’a (1946-2006)¹⁰ yazdığı son iki mektubundaki şu cümleleri, Kutup’un (1977, 29, 35-60) 1952 yılında Hür Subaylar Devrimi’nden sonra gerçek manada bir fikri yapıya ulaştığını göstermektedir:

“Ben iman ve akide olarak eskisinden de daha iyiyim. Daha önceden olmadığı kadar içimdeki akidevi düşünceler netlik kazandı. Daha önce hiçbir şekilde bulmadığım kadar Allah’ı bulmuş, daha önce hiçbir şekilde bilmediğim yönüyle Allah’a ulaşmanın metodunu ve yolunu öğrenmiş bulunuyorum. Benim artık başım diktir ve Allah’tan başkasına da onu bir daha eğmeyeceğim” (Hâlidî, 2016, 219).

Kendisiyle birlikte Abdulfettah İsmail, Muhammed Yusuf Havvaş’ın idam kararı çıktığında (Sarmış, 1992, 1/54) kendisinden öldürülmemesi için takiye yapması istenmiştir. Ancak Kutup, takiyenin İslam’da olmasına rağmen bu ruhsatın liderler ve belirli kitlelerin önderleri için geçerli olmadığını savunmuştur. Affedilmesini istemesini söyleyenlere ise, *“Eğer hak ettiğim için hapsolduysam ben hakka rıza göstermeliyim ve eğer haksız yere hapsolduysam haksızlığa yalvaracak kadar küçülmedim!”* demiştir. Abdunnasır’ın hükümetini Tağut¹¹ hükümeti olarak gören Kutup, *“Allah’ın birliğini namazda işaret eden işaret parmağı bir Tağut’un yazdığı bir harfi bile yazmayacağı gibi onu da reddeder”* demiştir.

Kutup’un idam edileceği sabahın gecesi, kendisine son bir defa

¹⁰Suudi Arabistanlı şair ve edebiatçı olan Attar, Seyyid Kutup’un yakın arkadaşlarındandı. Kutup’un ölümünün ardından Suudi Arabistan kraliyet ailesine yakınlığı ile tanınmış ve kraliyet ailesine ait olan *Ukaz* gazetesini kurmuştur (Arabiya, 2010).

¹¹Tağut, hak yoldan saptıran, yaratılmışlık üstü konumunda tutulan varlık anlamında bir Kuranî terimdir (Yurdağür, 2010, 372).

kızkardeşi gönderilerek, başını çektiği bu davanın İhvan'ın emriyle ve sorumluluğu altında yapıldığını ifade ederse sağlık sorunlarından serbest bırakılacağı kendisine bildirilmiştir (Sarmış, 1992, 1/52). Ancak Kutup kızkardeşine bu davayı kimsenin etkisinde kalmadan güttüğünü belirterek Hudeybi'ye de şu mesajı ulaştırmasını talep etmiştir: “ *Hudeybi'ye benden selam söyle. Ona deki; “Seyyid senin en ufak şekilde zarar görmemen için bir insanın tahammül edemeyeceği şeylere katlanmıştır”* (Hâlidî, 2016, 220)”.

Her ne kadar Kutup'un düşünceleri sistemin bekası için büyük tehlike arzettiği için ölmesi zaruri olsa dahi, onun ölmesi demek ondan bir aziz yaratılması demektir. Ayrıca onu öldürmenin onun davasını ölümsüzleştirerek radikalleri daha da radikal yapacağını bilmekteydiler. Dolayısıyla, Kutup'un ağzından bu ifadeyi alarak bununla onun bir korkak olduğunu göstermenin yanı sıra, bu davada o kadar samimi olmadığını ispatlamak ve ona ılımlı Müslüman mührünü vurmak istemişlerdir. Böylelikle radikal guruplar üstündeki gücünü ve sarsılmaz etkisini kırmak ve davasını başarısız kılmak istemişlerdir.

Bazı İhvan kaynaklarında, özellikle de Hâlidî (1994, 384-385)'ye göre Kutup'un Suriye'deki İhvana hapisten mektup gönderdiği ve bu mektupta kendileriyle Nasır arasında aracı olmalarını niyaz ettiği nakledilmektedir. Hâlidî'ye göre Kutup bu mektubu, İhvani işkenceden kurtarmak için son bir çare olarak yazmıştır. Halbuki Kutup'a ölmeden önce bu teklif Nasır tarafından defalarca sunulmuş ancak Kutup ölümü bu teklife tercih etmiştir. Bütün bu iddialar Kutup'un 15 yıllık hapis dönemindeki direnişine ters düşmekte ve onun uğruna şehit düştüğü mukavemet felsefesiyle uyuşmamaktadır.

Kutup 21 Ağustos 1966 tarihinde sabah saat dört sularında arkadaşlarıyla birlikte asıldıktan sonra cesedi bilinmeyen bir yere defnedilmiştir (Görgün, 2009, 65). Kutup'un şehadetinin ardından,

Müslüman Kardeşler Cemaati'nde çözümlerin olduğunu ve çok sayıda İhvan mensubunun Kutup çizgisine geçmesinden ötürü cemaatin kan kaybettiğini gören cemaatin ileri gelen mensupları, Kutup'un sisteme karşı geliştirdiği fikirlerini törpüleyerek onun cemaat ile paralel bir çizgide olduğu imajına katkı sağlayan seri eserler kaleme almışlardır (Güney, 2017, 251).¹²

4. Sonuç

Kutup'un ardından yazılan birçok eserde Kutup'un Benna hayattayken İhvan cemaatine katıldığı hatta Kutup'un onun öğrencisi olduğu geçmektedir. Yaptığımız bu çalışmada Kutup'un İhvan cemaatine mensup olmadığı, İhvan cemaatine sadece bir takım dini dersler vermek, cemaatin iletişim ağını kendi düşüncelerini yaymak ve makalelerini dergilerinde yayınlamak için cemaatin İrşad Ofisi'nde faaliyet gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Benna ile aynı yılda doğan Kutup'un fikri ve siyasi gelişimi Benna kadar erken yaşlarda olmasına rağmen ve hükümeti, kralı ve İngilizlere karşı aldığı tavır Benna'nın cemaati kurarak faaliyet gösterdiği yıllara paralel olmasına rağmen Müslüman Kardeşler'e girmemesi ve cemaat ile yolunun kesişmemesi Kutup ve cemaat çizgisinin farklı metodlarla seyrettiğini ortaya koymaktadır.

Benna ve Hudeybi cemaatin bekasını sağlamak için radikal eğilimlerde olan cemaat üyelerini cemaatten uzak tutmaya çalışmışlardır. Bu çabanın Kutup'un direniş çizgisine kayarak daha da başarısız olduğunu gözlemleyen Hudeybi ilk etapta cemaat üyelerinin Kutup okuyabileceklerini ancak orta yolu takip etmeleri gerektiğini iletmeye çabalamıştır. Ancak bu çabasının da işe yaramadığını fark eden Hudeybi, Kutup'un *Yoldaki İşaretler* kitabının cemaat üyelerine olan tehlikesini bertaraf etmek ve cemaatin bekasını sağlamak için *Davetçiyiz Yargılayıcı Değil* adlı kitabını kaleme almıştır. Hudeybi'nin

¹² Kutup'un hemen ardından yayınlanan bu eserlere günümüzde gösterilecek en önemli örnek eser Hâlidî'nin (2016) eseridir.

bu önlemleri de işe yaramamış, Kutup'un idamının ardından bu dengelenemeyen ve önü alınamayan radikalleşme eğilimine son çare olarak cemaat ile Kutup çizgisi ortak noktada birleştirilmeye çalışılarak orta yolu bulma çabası taşıyan eserler kaleme alınmıştır. Kutup'un ardından yazılan eserlerde Kutup-İhvan ilişkisindeki ayrışma noktası ele alınmadığı gibi Kutup çizgisi de ılımlaştırılmaya ve törpülenmeye çalışılarak cemaatin çizgisine çekilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma ile Kutup-İhvan ilişkisinin gerçek boyutları ortaya koyulmaya çalışılarak muğlak kalmış tarihsel bir takım hususların netleşmesi açısından yapılacak olan İhvan ve Kutup çalışmalarına ışık tutacağını temenni etmekteyiz.

Kaynakça

'Abdurrahîm 'Alî. *el-İhvânu'l-Muslimûne Kırâe fi'l-Meffâti's-Sirriyye*. Kahire: el-Hey'e'l-Mısriyye'l-'Âmme l'l-Kitâb, 2011.

Ahmed 'Âdil Kemâl. *en-Nugâtu Fevga'l-Hurûf*. Kahire: ez-Zehrâ li'l-İ'lâm, 1989.

al-Arabiya, "Ahmed 'Abdulgafur Attâr". Erişim Tarihi: 12.11.2016.
<https://www.alarabiya.net/articles/2010/12/20/130298.html>

'Amîm, Ali. "Hel Ellefe'l-Musteşâr el-Hudeybî Du'âtun lâ Gudâtun". Erişim Tarihi:20.05.2015.
<http://arb.majalla.com/2012/12/article55240765/-هل-ألف-المستشار-حسن-الهضيبي-دعاة-لاق>

Beyyûmî, Zekeriyâ Suleymân. *el-İhvânu'l-Muslimûne ve'l-Cemâ'âtu'l-İslâmiyye 1928-1948*. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1979.

Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınevi, 2015.

Dunne, James Heyworth. *el-İtticâhâtu'd-Dîniyye ve's-Siyâsiyye fî Mısra'l-Hadîs*, çev. Ahmed eş-Şenberî, Kahire: Dâru Cedâvil li'n-Neşr, 2013.

Enver 'Abdulahadi. *el-Ahzâbu ve'l-Harakâtu ve'l-Cemâ'âtu'l-İslâmiyye*, 2. Cilt. Şam: The Arab Center for Strategic Studies, 2000.

Gâ'ûd, İbrâhîm. *Omeru't-Tilmisânî Şâhiden 'alâ'l-'Asr*. Kahire: Dâru'l-Muhtâr, 1983.

Görgün, Hilal. "Seyyid Kutup". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/64-68. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Güney, Zehra Betül. *Hasan el-Benna'yı Yeniden Okumak*, İstanbul: Açılım Kitap, 2017.

Habbâs, Abdullah. *Seyyid Kutub el-Edîbu'n-Nâkîd*. Kahire: Mektebetu'l-Menâr, 1983.

Hâlidî, Salâh 'Abdulfettâh. *Seyyid Kutub eş-Şehîdu'l-Hayy*. Türkiye: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2016.

Hâlidî, Salâh. 'Abdulfettâh. *Seyyid Kutub mine'l-Mîlâdi ile'l-İstişâd*. Şam: Dâru'l-Kalem, 1994.

Havva, Sa'îd. *el-Medhalu ilâ Da'veti'l-İhvâni'l-Muslimîn*. Amman: Dâru'l-Erkam, 1984.

Hişâm Mubârek. *İrhâbiyyûn Kâdîmûn 1928-1994*. Kahire: Merkezi'l-Mahrûse li'l-Buhûs, 1995.

İkhwanwiki, "Mustafa Meşhûr". Erişim Tarihi: 17.08.2017.
http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=مصطفى_مشهور

Kutup, Seyyid, *Yoldaki İşaretler*. çev. Salih Uçan. İstanbul: Hicret Yayınları, 1977.

Kutup, Seyyid. *el-'Adaletu'l-İctimâiyye fi'l-İslâm*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1993.

Kutup, Seyyid. *Emrîka mine'd-Dâhil: bi Minzâr Seyyid Kutub*. ed. Salah el-Hâlidî. Cidde: Dâru'l-Menâra, 1985.

Kutup, Seyyid. *Limâza E'demûnî*, Suudi Arabistan: eş-Şeriketu's-Su'ûdiyye li'l-Ebhâs, 1990.

Lampson, Killearn Miles. *Muzekkirât Lord Killearn 1934-1946*. çev. Abdurrauf Ahmed 'Amr. ed. Trefor E. Evans. 3 Cilt. Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyye, 1995.

Lia, Brynjar. *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu 1928-1942*. çev. İhsan Toker. İstanbul: Ekin Yayınları, 2012.

Mahmûd 'Abdulhalîm. *Ahdâsun Sana'ati't-Târîh*. 3 Cilt. İskenderiyye: Dâru'd-Da've, 1985.

Muhammed Şevkî Zekî. *el-İhvânu'l-Muslimûne ve'l-Muctema'u'l-Mısırî*. Kahire: Dâru'l-Ensâr, 1980.

Nedevî, Ebû'l-hasan. *et-Tefsîru's-Siyâsî li'l-İslâm*. Kahire: Dâru Âfâku'l-Gad, 1980.

Nemnem, Hilmi. *Seyyid Kutup ve Sevretu Yulyû*. Kahire: Mirit lin-Neşr, 1999.

Rıfat Sa'îd. *Hasanu'l-Bennâ Metâ Keyfe ve Limâzâ*. Kahire: Mektebetu Medbûlî, 1977.

Sâdât, Enver. *Gıssatu Hayâtî*. Kahire: el-Mektebu'l-Mısırî, 1979.

Salâh Şâdî. *Safahâtun mine't-Târîh*. Kuveyt: Dâru'ş-Şu'â', 1981.

Sarmış, İbrahim. *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutup*. 2 Cilt. İstanbul: Fecr Yayınevi, 1992.

Zehra Betül GÜNEY

Yurdagür, Metin. "Tağût". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/372. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Zollner, Barbara H. E. *The Muslim Brotherhood: Hasan al-Hudaybi and Ideology*. London: Routhledge, 2009.